

*До спеціалізованої вченої ради ДФ
26.007.035 у Національній академії
внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1*

ВІДГУК

опонента доктора юридичних наук, професора Вереші Романа Вікторовича на дисертацію Бурбелі Юрія Сергійовича «Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди в кримінальному праві України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми. Відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. У розбудові правової держави вагоме місце відводиться забезпеченню прав і свобод осіб, які потерпіли від кримінальних правопорушень. З цією метою в КК України закріплена система норм, що визначають підстави застосування заходів кримінально-правового заохочення у випадку добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди. Вони містяться у різних інститутах кримінального права (звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування).

Застосування зазначених норм нині ускладнене низкою проблемних питань, зокрема відсутністю однозначних тлумачень базових термінів («шкода», «збитки», «відшкодування», «усунення»); застосуванням різної термінології в окремих галузях законодавства для позначення шкоди чи збитків, завданих кримінальним правопорушенням (кримінальному, кримінальному процесуальному, цивільному); відсутністю однозначних відповідей на інші концептуальні питання (що слід вважати добровільністю відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди; хто може бути суб'єктом зазначеної вище позитивної посткримінальної поведінки; чи в усіх випадках вимагається, щоб відшкодування завданого збитку або

усунення заподіяної шкоди було повним; які кримінально-правові межі й наслідки таких дій) тощо.

Необхідність розв'язання зазначених проблемних питань обумовлює потребу комплексного дослідження проблем добровільного відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам стосовно забезпечення національної безпеки та протидії злочинності. Дослідження відповідає Національній стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015) та Плану дій з її реалізації на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р); Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр. (Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки (постанова загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 р.); Переліку перспективних напрямів кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями (рішення президії НАПрН України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275); основним напрямом наукових досліджень НАВС на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28/1).

Виходячи з вищевикладеного, обрана тема дисертаційного дослідження Бурбелі Юрія Сергійовича «Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди в кримінальному праві України» є актуальною для наукового дослідження і перспективною для подальшого розроблення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, у своїй більшості є обґрунтованими і переконливими.

Автором використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, законодавчі та підзаконні нормативні акти України. Список використаних джерел складає 293 найменування. Привертає увагу те, що серед джерел багато кодексів іноземних держав таких як Австрія, Азербайджан, Албанія, Білорусь, Болгарія, Бразилія, В'єтнам, Вірменія, Данія, Естонія, Ізраїль, Ісландія, Іспанія, Італія, Казахстан, Киргизія, Латвія, Литва, Молдова, Німеччина, Польща, Сербія, Словаччина, Словенія, США, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Фінляндія, Хорватія, Чехія, Швейцарія.

Дисертант здійснив своє дослідження спираючись на доволі значну за обсягом емпіричну базу, яка включає в себе статистичні матеріали Генеральної прокуратури України за 2015–2019 рр.; результати інтерв'ювання 118 суддів першої та апеляційної інстанцій, проведеного протягом 2017–2020 рр.; результати вивчення 464 ухвал про звільнення від кримінальної відповідальності, а також інших судових рішень за 2012–2020 рр.; практичний досвід роботи дисертанта.

Уміле використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку також позитивно вплинуло на ступінь обґрунтованості сформульованих дисертантом висновків і рекомендацій.

Основні положення дисертації, висновки й рекомендації оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних і науково-теоретичних конференціях, а саме: «Актуальні проблеми кримінального права та процесу» (м. Кривий Ріг, 16 червня 2017 р.), «Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка)» (м. Київ, 16 листопада 2017 р.), «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 8 грудня 2017 р.), «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (м. Львів, 9 листопада 2018 р.), «Актуальні проблеми кримінального права» (м. Київ, 21 листопада 2018 р.),

«Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 1 березня 2019 р.), «Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності» (м. Львів, 17–18 квітня 2020 р.).

Відтак, теоретичні положення, висновки і рекомендації, що містяться у дисертації є достатньо обґрунтованими і в своїй більшості переконливими.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Комплексне опрацювання та систематизація відомостей з наукових джерел і норм права в їх генезисному та порівняльно-правовому аспектах дало можливість Бурбелі Ю.С. сформулювати своє бачення наукової проблеми та зробити власні наукові положення, висновки і рекомендації, що відзначаються достовірністю та характеризуються науковою новизною.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації підтверджується обраною методикою дисертаційного дослідження. Для досягнення поставлених мети й завдань використано комплекс загальнонаукових і спеціально-наукових методів, зокрема: системний – у процесі дослідження системи кримінально-правових норм, що визначають підстави добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (розділи 2–3); історико-правовий – під час ретроспективного аналізу окремих аспектів генезису цих норм (розділи 1–3); порівняльно-правовий – у межах зіставлення положень КК України та іноземного законодавства щодо врахування такої позитивної посткримінальної поведінки під час звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування, а також призначення покарання (розділ 3); формально-догматичний (техніко-юридичний) – під час аналізу юридичних конструкцій відповідних заохочувальних кримінально-правових норм, а також визначення змісту вживаних у роботі юридичних термінів (розділи 1–3); соціологічний (аналізу документів, інтерв'ювання) – у межах вивчення матеріалів судової практики, інтерв'ювання суддів (розділи

1–3); статистичний – для узагальнення й аналізу емпіричної інформації, що стосується шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями, та результатів її відшкодування (розділи 1–3); моделювання – у контексті побудови моделей відповідних заохочувальних кримінально-правових норм (розділ 3, висновки).

До найбільш вагомих наукових положень дисертації, що характеризуються **новизною** або її елементами, слід віднести такі:

- розроблено зорієнтовану на оптимізацію та підвищення ефективності застосування кримінального законодавства доктринальну модель уніфікації положень про добровільне відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, у межах різних інститутів кримінального права;

- аргументовано необхідність створення механізму кримінально-правового забезпечення добровільного відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, після звільнення від кримінальної відповідальності в разі, якщо винний не має змоги вчинити такі позитивні посткримінальні дії вчасно, обов'язковою складовою якого має стати нова кримінально-правова норма, що передбачала б підстави притягнення до кримінальної відповідальності за невиконання умов звільнення від кримінальної відповідальності у формі добровільного відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- для підвищення ефективності добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди запропоновано в ч. 6 ст. 74 КК України створити єдину універсальну для всіх видів звільнення від покарання та його відбування, окрім звільнення від відбування покарання з випробуванням, умову – «добровільне відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням», яка буде мати факультативний характер для тих випадків, коли в особи немає реальної можливості повною мірою здійснити відповідні позитивні посткримінальні дії;

- сформульовано рекомендації щодо врахування добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди як

обставини, що пом'якшує покарання, з огляду на види шкоди, повноту таких дій, позицію потерпілого, можливості винного й інші обставини;

- розроблено класифікацію добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди;

- удосконалено поняття «відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням»;

- удосконалено систему ознак добровільності вчинення відповідних позитивних посткримінальних дій (з власної волі, з власної ініціативи чи з ініціативи інших осіб, без примусу, з будь-яких мотивів), а також критерії відмежування добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди від примусового вчинення таких дій;

- удосконалено загальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 96-10 КК України) шляхом доповнення переліку обставин, зазначених у цих правилах, вказівкою на добровільне відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- дістали подальший розвиток положення щодо шкоди та збитків у КК України: визначено співвідношення цих понять, окреслено типові помилки їх вживання в законі про кримінальну відповідальність, сформульовано пропозиції щодо розв'язання проблем неоднозначного тлумачення понять «школа» і «збитки» шляхом їх уніфікації та надання їм легального визначення (використання для потреб кримінального права значення цих термінів, що застосовуються в цивільному й іншому законодавстві, або ж закріплення їх визначень у законі про кримінальну відповідальність);

- пропозиція щодо доповнення ч. 3 ст. 76 КК України новим обов'язком, який покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, – «добровільно відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, протягом іспитового строку» тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться в дисертації, упроваджені та

використовуються в: *законотворчій діяльності* – у межах удосконалення кримінально-правових норм, що стосуються добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (лист Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій у Донецькій, Луганській областях та Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, національних меншин і міжнаціональних відносин від 7 липня 2020 р. № 04-25/17-2020/98116); *правозастосовній діяльності* – під час застосування кримінально-правових норм, що стосуються звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування (акти впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 23 січня 2020 р., Києво-Святошинського районного суду Київської області від 1 липня 2020 р.); *науково-дослідній діяльності* – у дослідженнях проблем добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 11 лютого 2020 р.); *освітньому процесі* – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, а також під час проведення різних видів занять з кримінального права (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 6 березня 2020 р.).

Результати дослідження повною мірою відображені в наукових фахових виданнях автора, зміст і характер яких відповідають вимогам МОН України, а також виступах автора з доповідями основних положень дисертації на міжнародних науково-практичних конференціях (2017-2020 рр.), що в цілому свідчить про належний рівень її апробації.

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 13 наукових працях, серед яких 3 статті в наукових фахових виданнях України, 3 статті в наукових періодичних виданнях інших держав (Республіка Киргизія, Молдова, Словенія), 7 тез доповідей на конференціях.

Оцінка змісту дисертації. Структура дисертаційного дослідження, запропонована дисертантом, в цілому, є логічно побудованою та ґрунтується

на комплексному підході до аналізу проблем запобігання кримінальним правопорушенням. Розділи дисертації поєднані загальною метою дослідження, в них відповідно до плану дослідження розкривається її об'єкт і предмет. Нові положення, висновки і рекомендації, що висувуються в дисертації, в роботі обґрунтовуються, у першу чергу, за допомогою низки принципів та методів. Вміло застосована автором методологія наукового пошуку є традиційною для науки кримінального права.

Аналіз змісту дисертаційного дослідження свідчить про самостійність проведеного дослідження, його актуальність і достатній науковий рівень, суттєве теоретичне і практичне значення. Висновки і узагальнення, яких дійшов автор, успішно можуть використовуватися і надалі у науково-дослідній роботі, правотворчій та правоохоронній сфері, а також в освітньому процесі.

Дисертація містить анотацію, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, що охоплюють дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел (293 найменування на 29 сторінках) і вісім додатків на 33 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 253 сторінки, з них основний текст – 179 сторінок.

У розділі I *«Теоретико-методологічні засади дослідження добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди в кримінальному праві України»* розкрито стан наукових досліджень проблем добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди в Україні та встановлено, що ґрунтовні та водночас комплексні монографічні дослідження цих проблем нині відсутні. Розкрито зміст поняття «шкода» і «збиток», визначено їх співвідношення, а також кримінально-правове значення. Встановлено, що не зважаючи на те, що в законі про кримінальну відповідальність розмежовуються поняття «шкода» і «збиток», подекуди їх застосування слід визнати необґрунтованим через ототожнення цих кримінально-правових категорій, паралельне їх вживання та різне тлумачення. З огляду на зазначене, з метою оптимізації процесу

добровільного відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, запропоновано відмовитися від терміна «збитки».

На підставі аналізу значення термінів «відшкодування» та «усунення» в контексті таких категорій, як «збитки» та «шкода», встановлено необґрунтованість їх вживання в законодавчій конструкції «добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди».

Розкрито переваги й недоліки термінів «відшкодування», «усунення», «компенсація», «загладжування», які можуть бути застосовані для позначення відповідної позитивної посткримінальної поведінки. На підставі проведеного аналізу найбільш оптимальним терміном визнано «відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням», яким запропоновано вважати дії, спрямовані на ліквідацію наслідків злочину чи кримінального проступку, відновлення попереднього стану речей або приведення їх до придатних для користування характеристик, передачу потерпілому замість знищеної іншої нової речі, компенсація фізичної чи моральної шкоди або інші подібні дії. Розроблено класифікацію добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди.

У розділі 2 «Кримінально-правова характеристика добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди» розкрито добровільність відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди в кримінальному праві України, визначено суб'єктів добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди в кримінальному праві України, а також визначено кримінально-правові межі та наслідки добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, встановлено, що добровільність відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди означає вчинення відповідних дій з власної волі, з особистої ініціативи чи з ініціативи інших осіб, з будь-яких мотивів та без застосування примусу щодо потерпілого та особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Ознаками добровільності

відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди є: 1) учинення їх з власної волі; 2) учинення їх з власної ініціативи чи з ініціативи інших осіб; 3) учинення їх без застосування примусу щодо потерпілого та особи, яка вчинила кримінальне правопорушення; 4) під час їх учинення особа може керуватися різними мотивами.

Аргументовано, що відшкодовувати завданий збиток або усунути заподіяну шкоду передусім має особа, яка вчинила кримінальне правопорушення. Це зумовлено певними обставинами, а саме: 1) цей суб'єкт завдає потерпілому збиток або заподіює певну шкоду; 2) відносно нього буде застосовано кримінально-правове заохочення; 3) такі позитивні посткримінальні дії певною мірою свідчать про виправлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, або принаймні про її рух у цьому напрямі; 4) певні способи добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди передбачають особисту участь особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Наголошено, що про добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди може йтися після вчинення як закінченого, так і незакінченого кримінального правопорушення (початковий момент).

Встановлено, що межі добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди визначаються також обсягом і розміром таких дій. Цей розмір може визначатися виходячи з положень цивільного законодавства. Водночас у кримінальному провадженні розміри такого відшкодування можуть бути як меншими, так і більшими за межі, визначені цивільним законодавством. Під час визначення розміру завданих збитків або заподіяної шкоди слід обов'язково враховувати думку потерпілого та позицію особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, її можливості, зокрема майнове становище.

У контексті обсягу й розміру добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди запропоновано звернути увагу на два види такого відшкодування чи усунення – повне та часткове. Повне

відшкодування завданого збитку очевидно має означати його відшкодування в повному обсязі. Якщо говорити про повне відшкодування, то розмір має бути принаймні еквівалентним, а то й більшим, ніж розмір заподіяної шкоди. Під час відшкодування завданого збитку відшкодовують не всю шкоду, а лише завдану матеріальну. Натомість під час повного усунення заподіяної шкоди може бути відшкодована й моральна шкода. Таким чином, у процесуальних документах слід обов'язково конкретизувати, які види шкоди та якою мірою відшкодовано або має бути відшкодовано.

Зі статей 45, 289 КК України запропоновано виключити вказівку на повноту відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди. Така позиція не лише відповідає досвіду більшості іноземних держав, сприяє уніфікації в КК України положень про добровільне відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, відповідає інтересам як потерпілого, так і особи, яка його вчинила, а й дозволяє уникнути низки проблем під час застосування відповідних заохочувальних норм на практиці.

Розділ 3 «Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди в системі заохочувальних кримінально-правових норм» присвячено дослідженню добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди як обставини, що пом'якшує покарання, як умови звільнення від кримінальної відповідальності та її врахування під час звільнення від покарання та його відбuvання в кримінальному праві України. Запропоновано доповнити перелік обставин, зазначених у загальних правилах застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, вказівкою на добровільне відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. З трьох варіантів урахування добровільного часткового (неповного) відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (як обставини, що характеризує особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, у межах п. 3 ч. 1 ст. 65 КК України; як обставини, що пом'якшує покарання, у межах п. 2 ч. 1 ст. 66 КК України; як обставини, яка пом'якшує покарання, у межах ч. 2 ст. 66 КК України), з

огляду на правила буквального та системного тлумачення кримінально-правових норм, найбільш раціональною визнано позицію, відповідно до якої цю обставину слід ураховувати як таку, що пом'якшує покарання, передбачену п. 2 ч. 1 ст. 66 КК України. Підтримано пропозицію доповнити ч. 1 ст. 67 КК України п. 14 такого змісту: «невідшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням». Знайшла розвиток пропозиція щодо деталізації правил врахування обставин, що пом'якшують покарання, у комплексі з обставинами, що обтяжують покарання.

Визначено обставини на які слід звернути увагу під час урахування добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди як обставини, що пом'якшує покарання. Доведено недоцільність доповнювати п. 2 ч. 1 ст. 66 КК України іншими обставинами, що пом'якшують покарання, зокрема надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення (нині виділено як самостійну обставину) та відвернення винним шкідливих наслідків кримінального правопорушення (може бути врахована в межах ч. 2 ст. 66 КК України).

Запропоновано розробити такі механізми, щоб особа мала можливість завершити позитивну посткримінальну поведінку після звільнення від кримінальної відповідальності. Запропоновано виключити зі ст. 45 та ч. 4 ст. 289 КК України вказівки на повноту відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди. Аргументовано, що конструювання окремої заохочувальної норми, єдиною умовою якої є добровільне відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, є недостатньо обґрунтованим, оскільки лише цих позитивних посткримінальних дій недостатньо для такого кримінально-правового заохочення, як звільнення від кримінальної відповідальності.

Встановлено, що попри те, що добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди безпосередньо не визнають самостійною умовою жодного виду звільнення від покарання та його

відбування, зазначений вид позитивної посткримінальної поведінки можуть ураховувати під час визначення бездоганної поведінки (для звільнення від покарання у зв'язку з втратою особою суспільної небезпечності), у висновку суду про можливість виправлення засудженого без відбування покарання (для звільнення від відбування покарання з випробуванням), у межах визначення сумлінної поведінки (для умовно-дострокового звільнення від відбування покарання), встановлення того, чи засуджений став на шлях виправлення (для заміни невідбутої частини покарання більш м'яким), а також під час звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, звільнення від покарання на підставі акта про помилування.

Для підвищення ефективності добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди запропоновано створити єдину універсальну для всіх видів звільнення від покарання та його відбування (крім звільнення від відбування покарання з випробуванням) умову – «добровільне відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням», яка буде мати факультативний характер для тих випадків, коли в особи немає реальної можливості повною мірою здійснити відповідні позитивні посткримінальні дії.

Обгрунтовано недоцільність доповнення розділу XII «Звільнення від покарання та його відбування» Загальної частини КК України новими видами звільнення від покарання та його відбування, єдиною обов'язковою умовою яких слід визнавати добровільне відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Позитивно в цілому оцінюючи зміст рукопису дисертації, слід відзначити наявність у ньому ряду дискусійних питань, нечіткість і недостатню переконливість обгрунтування окремих положень, міркувань та висновків актора, зокрема:

1. У роботі варто було б більше уваги звернути на історичний розвиток кримінально-правових норм про добровільне відшкодування завданого

збитку або усунення заподіяної шкоди, адже вони існували ще з часів «Руської Правди». Ретроспективний аналіз вказаної проблематики допоміг би висвітлити відповідні позитивні та негативні сторони чинного КК України в контексті добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди. Серед методів дослідження згадується про історико-правовий метод, однак незрозуміло де саме він був використаний.

2. Серед положень наукової новизни здобувач зазначає, що ним розроблено зорієнтовану на оптимізацію та підвищення ефективності застосування кримінального законодавства доктринальну модель уніфікації положень про добровільне відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, у межах різних інститутів кримінального права (звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання, звільнення від покарання та його відбування) зі збереженням за потреби індивідуальних особливостей відповідних заохочувальних кримінально-правових норм. З уніфікацією положень про добровільне відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням більш менш все зрозуміло, вона чітко простежується в різних частинах дисертації. Однак недостатньо чіткою є позиція автора щодо збереження за потреби індивідуальних особливостей відповідних заохочувальних кримінально-правових норм.

3. За результатами вивчення пропозицій учених, а також іноземного досвіду здобувач робить висновок про необхідність доповнення кримінально-правових норм, що стосуються звільнення від покарання з випробуванням, обов'язком відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, протягом іспитового строку (с. 166). На думку здобувача це слід зробити шляхом доповнення ч. 3 ст. 76 КК України пунктом 7 такого змісту: «7) добровільно відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, протягом іспитового строку» (с. 185). Звичайно така позиція має право на існування, однак видається, що більш логічно було б встановити умову добровільного відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, до застосування звільнення від покарання з

випробуванням. Адже без відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням недоцільно і звільняти особу від покарання.

4. На сторінці 187 дисертації вказано, що на підставі проведеного аналізу найбільш оптимальним терміном визнано «відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням», яким запропоновано вважати дії, спрямовані на ліквідацію наслідків злочину чи кримінального проступку, відновлення попереднього стану речей або приведення їх до придатних для користування характеристик, передачу потерпілому замість знищеної іншої нової речі, компенсування фізичної чи моральної шкоди або інші подібні дії. Вживання у цій дефініції словосполучення «на ліквідацію наслідків злочину чи кримінального проступку» видається необґрунтованим, оскільки не кожен наслідок кримінального правопорушення можна ліквідувати (наприклад, як ліквідувати тяжке тілесне ушкодження чи позбавлення життя особи).

Зазначені зауваження носять дискусійний характер, відображають власну наукову позицію опонента і можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації здобувача.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам (повнота викладу дисертації в опублікованих працях; виконання вимог академічної доброчесності).

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертантом, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Бурбелі Юрія Сергійовича «Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди в кримінальному праві України» свідчить про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну

інформацію про результати наукової діяльності; використано сучасні методики дослідження та джерела інформації. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікацій.

Проведений аналіз дисертаційної роботи дає можливість зробити висновок про те, рецензована робота містить наукові положення і науково обґрунтовані результати в галузі кримінального права, що у сукупності вирішують конкретне завдання із розроблення науково обґрунтованих рекомендацій та пропозицій щодо удосконалення кримінально-правового забезпечення добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди в кримінальному праві України.

ВИСНОВОК. Дисертація за темою *«Добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди в кримінальному праві України»* відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор **Бурбела Юрій Сергійович** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

завідувач кафедри
кримінального та адміністративного
права Академії адвокатури України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Р.В. Вереша